

НАУКОВІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ АДАПТАЦІЄЮ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗА УМОВ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання педагогічного управління адаптацією майбутніх учителів в умовах реформування вищої школи. Проаналізовано закономірності, принципи та умови педагогічного управління, які сприяють успішній адаптації майбутніх учителів у системі ступеневої освіти.

Ключові слова: управління, педагогічне управління, адаптація особистості, вища школа.

В умовах реформування вищої школи України важливою постає проблема педагогічного управління процесами у ВНЗ. За змістом, організацією та технологією ці процеси охоплюють широкий спектр питань, які стосуються вдосконалення навчально-виховного процесу (запровадження кредитно-модульної системи навчання, підвищення ефективності самостійної й індивідуальної роботи студентів тощо), поглиблення наукових досліджень, посилення практичної підготовки студентів тощо. Вища освіта пов'язана з формуванням людини, створенням можливостей щодо вільного прояву нею своєї неповторної індивідуальності, розширенням універсальних моральних цінностей, які лежать в основі сталого розвитку суспільства. Під вищою освітою розуміють рівень освіти, який здобувається особою у ВНЗ в результаті послідовного, системного, цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, що ґрунтується на повній загальній середній освіті та завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації.

Важливою проблемою на сьогодні є вдосконалення процесу адаптації майбутніх педагогів у системі ступеневої освіти та педагогічного управління ним.

У науковій літературі подано визначення поняття "управління" та опис його основних функцій (М.Х. Мескон, Ф. Хедоурі, М. Альберт [2], В.Г. Афанасьєв, П.Ф. Друкер, О.Г. Ковальов, Д.П. Кайдалов, Ф. Генон, Ф.У. Тейлор, Р.Х. Шакуров та ін.). У широкому філософському розумінні управління – це "елементарна функція організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), яка забезпечує збереження їх певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програми, мети діяльності" [5, с. 704]. Ряд учених розуміють управління як внутрішню притаманну властивість суспільства на будь-якій стадії його розвитку. В.Г.Афанасьєв вважає, що "управління є сукупністю певних дій (операцій), які здійснюються людиною, суб'єктом управління щодо об'єкта з метою його перетворення та забезпечення його руху до заданої мети" [1, с. 58]. Свідомий і цілеспрямований характер управлінської діяльності можна назвати її важливим атрибутом. Управління розглядають як послідовне чергування і поєднання структурних елементів: "управління – це процес планування, організації, мотивації і контролю, необхідний для того, щоб сформулювати та досягти мети організації" [2, с. 38]. Управління освітніми закладами висвітлювалось у працях учених з різноманітних питань: сучасних досліджень проблем управління соціально-педагогічними системами (В.І. Бондар, Г.В.Єльнікова, Л.М.Калініна, Л.М. Карамушка, В.І.Маслов, О.Т.Шпак, В.С.Лазарєв, В.В. Третяченко, Ф.І.Хміль, Є.М.Хриков, Г.В. Федоров та ін.); теорії і методики моделювання управлінської діяльності (В.С.Пікельна, О.Г. Хомерики); удосконалення післядипломної педагогічної освіти (С.В. Крисюк, В.В. Олійник [3], Т.М.Сорочан, Н.Г. Протасова та ін.).

Процес адаптації особистості має міждисциплінарне значення, а тому досліджувався вченими в біології (П.К.Анохін, М.О.Бернштейн, І.М.Сеченов, І.П. Павлов, Г.Сельє, Ф.З.Меєрсон та ін.), філософії (В.Г.Кремень, В.С.Лутай, Г.І.Царегородцев), соціології (Д.О. Андрєєва, Т.Г. Дичев, М.П.Лукашевич, В.В. Москаленко, М.І. Пірен, М.А. Шабанова та ін.), психології (Б.Г. Асмолов, Г.О. Балл, Л.С. Виготський, А.В. Петровський, В.А. Семиченко [4], педагогіці (М.І. Дьяченко, І.А. Зязюн, Л.О. Кандилович, О.Г. Мороз, А.І. Новодворскіс, Н.Г. Ничкало та ін.). Теоретичний аналіз процесу адаптації особистості представлено в працях Б.Г. Ананьєва, В.Г. Асєєва, Г.О. Балла, А.В. Петровського та ін.

Проте питання педагогічного управління процесом адаптації особистості в умовах вищої ступеневої освіти розкрито недостатньо.

Метою статті є аналіз закономірностей, принципів та умов педагогічного управління процесом адаптації особистості в умовах реформування вищої ступеневої освіти.

Адаптація майбутніх учителів до навчання та нових умов життєдіяльності у ВНЗ є складним, багатограним та інтегрованим процесом. Він потребує цілеспрямованого системного педагогічного керівництва з боку суб'єктів управління: адміністрації ВНЗ, деканатів, викладачів, кураторів. Під педагогічним управлінням процесом адаптації майбутніх учителів у системі ступеневої освіти розуміємо сукупність цілеспрямованих дій суб'єктів педагогічного управління з метою розвитку адаптивних здібностей студента, сприяння його адаптації до навчання та нових умов життєдіяльності на I-IV ОКР, які є підґрунтям його успішного професійного становлення у ВНЗ, професійної й особистісної самореалізації. Важливою складовою реформування вищої школи є введення чотирьох освітньо-кваліфікаційних рівнів, які являють собою відносно завершений цикл освітньої та кваліфікаційної підготовки фахівця. Завданням суб'єктів педагогічного управління є забезпечення успішного проходження адаптації майбутніх учителів на усіх освітньо-кваліфікаційних рівнях: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Ми розглядаємо адаптацію як активний усвідомлений процес пристосування особистості до змінних умов життєдіяльності, набуття і вироблення нею адаптивних механізмів, здатних встановлювати на певних етапах відносно рівновагу із соціумом. Метою процесу адаптації є адаптована до соціуму особистість, яка не лише реагує на зовнішні зміни, а бере активну участь у виробленні адаптивних механізмів. Набуття особистістю певного досвіду пристосування до змінних умов соціуму слугує для неї в майбутньому підґрунтям для подолання нових перешкод.

Ефективність педагогічного управління залежить від активної взаємодії суб'єктів управління зі студентами. З цієї метою у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії розроблено систему організаційно-педагогічної

роботи з адаптації студентів на I-IV ОКР, створено науково-методичний центр – Регіональну лабораторію соціально-педагогічних проблем адаптації студентів, який забезпечив упровадження запропонованої системи у діяльність ВНЗ (наукова, навчальна, організаційна та методико-практична робота).

Упровадження організаційно-педагогічної системи педагогічного управління потребує з'ясування *основних закономірностей, принципів та умов*. У процесі апробації організаційно-педагогічної системи нами визначено такі *закономірності та принципи* педагогічного управління.

1. Всебічності та повноти використання наукових положень, що створюють основу управлінської діяльності, високого аналітичного рівня вивчення процесу в науково-концептуальному, змістовому і технологічному аспектах (принципи науковості та системності).

2. Єдності цілей ВНЗ з цілями педагогічного управління процесом адаптації студентів (принципи цілеспрямованості, комплексності, керованості, плановості та прогностичності, регульованості й координації).

3. Неперервності управлінського впливу в процесі адаптації студентів (принципи неперервності, наступності та перспективності, систематичності, доступності).

4. Прогнозованості процесу управління ВНЗ (принципи плановості й прогностичності, оптимізації, зв'язку з життям і передовим досвідом).

5. Взаємодії керуючої та керованої підсистем (принципи розвитку, каузальності, єдності навчання і виховання, активності та самостійності навчання, всезагальності й обов'язковості, контролю).

6. Визначальної ролі людського чинника в педагогічному управлінні процесом адаптації особистості (принципи соціальної обумовленості, конкретно-історичного підходу, єдності колективних та індивідуальних форм, забезпечення психофізіологічних і гігієнічних умов навчання та відпочинку, добору і раціональної підготовки, розстановки і використання людського потенціалу студентів, викладачів, кураторів та ін., стимулювання).

7. Поєднання централізму з ініціативою ВНЗ, децентралізації та демократизації педагогічного управління (принципи діалектичної суперечності, демократичного централізму, варіативності та диференціації, спеціалізації, поєднання централізації з децентралізацією).

8. Оптимального співвідношення об'єктивно необхідних стратегічних і оперативно-поточних завдань (принципи збалансованості теорії і практики, єдності менеджменту, раціональності використання матеріальної бази, її розвитку відповідно до вирішуваних завдань).

9. Забезпеченості суб'єкта педагогічного управління інформацією, наявності постійного інформаційного зворотного зв'язку (принципи єдності якості та кількості, наочності).

Дотримання основних *умов* педагогічного управління зазначеним процесом у системі ступеневої освіти сприяє розвитку успішної адаптації студентів до навчання та умов життєдіяльності.

Соціально-прогностичні умови: прогнозування стало одним з етапів педагогічного управління адаптацією студентів. Поставлені на основі прогнозування цілі процесу адаптації відображають закономірності розвитку ВНЗ. Аналізуючи прогностичний фон ВНЗ, враховувалися зовнішні, найістотніші чинники з визначення цілей педагогічного управління.

Педагогічні умови: відповідно до цілей ВНЗ і педагогічного управління розроблено та апробовано організаційно-педагогічну систему адаптації майбутніх учителів, у якій визначено зміст, форми і методи навчально-виховного процесу зі студентами, групами, курсами, ОКР, факультетами.

Психологічні умови: виходячи із сутності процесу адаптації головний акцент зроблено на забезпечення сприятливого психологічного клімату, ціннісно-орієнтаційної єдності учасників управління. Вивчено стан готовності студентів до адаптації, їх психічні стани (позитивні, нейтральні, негативні), впроваджувалися психотренінги, вправи, дотримання яких сприяло успішному входженню студентів у середовище ВНЗ.

Організаційні умови: у даній системі розроблено організаційні заходи та форми реалізації напрямів з адаптації студентів у ступеневому ВНЗ. Функціонування організаційної структури ВНЗ зумовило забезпечення певного організаційного порядку (встановлення стійкої структури стосунків, системи постійно чинних норм і правил).

Кадрові умови: значний вплив на ефективність педагогічного управління адаптацією студентів має професійна компетентність суб'єктів управління. Ураховувалася відповідність педагогів вимогам кваліфікаційних характеристик, функціональних посадових обов'язків.

Умови нормативно-правового забезпечення: управлінське рішення чи метод впливу на керовану підсистему має певну правову форму. У дослідженні проблем педагогічного управління адаптацією студентів використано ряд нормативно-правових актів, які актуалізовано й реалізовано під час апробації організаційно-педагогічної системи роботи з адаптації, що сприяло регулюванню стосунків між учасниками педагогічного управління, створенню юридичних гарантій нормального функціонування ВНЗ.

Ергономічні й медичні умови: дотримання необхідних санітарно-гігієнічних і медичних умов сприяло зміцненню здоров'я, формуванню здорового способу життя студентів. Стабільними нормативними вимогами, які створюють основу ергономічних умов ВНЗ, і обов'язковими щодо дотримання є: розмір площі на студента, розмір навчальних меблів, обладнання кабінетів, спортивних залів, освітленість, температурний режим тощо.

Матеріально-фінансові умови: створення відповідних матеріально-фінансових умов функціонування академії сприяє збереженню і розвитку її матеріальної бази, фінансовому забезпеченню проходження основних процесів.

Висновки.

1. Адаптація майбутніх учителів до навчання та нових умов життєдіяльності у ВНЗ є складним, багатогранним та інтегрованим процесом, який потребує цілеспрямованого системного педагогічного керівництва з боку суб'єктів управління (адміністрація ВНЗ, деканати, викладачі, куратори) на чотирьох освітньо-кваліфікаційних рівнях.

2. Дотримання запропонованих закономірностей, принципів та умов педагогічного управління розробленою соціально-педагогічною системою з адаптації майбутніх учителів позитивно впливає на проходження адаптаційних

процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Афанасьев В. Г.* Человек в управлении обществом / Виктор Григорьевич Афанасьев. – М. : Политиздат, 1977. – 382 с.
2. *Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф.* Основы менеджмента. Персонал / Майкл Мескон, Майкл Альберт, Франклин Хедоури ; [пер. с англ.]. – М. : Дело, 1992. – 702 с.
3. *Олійник В. В.* Теоретико-методологічні засади управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Олійник Віктор Васильович. – К., 2004. – 46 с.
4. *Семиченко В. А.* Психічні стани / Валентина Анатоліївна Семиченко. – К. : "Магістр-S", 1998. – 208 с. Рос. мовою.
5. *Философский энциклопедический словарь.* – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

Подано до редакції 17.08.11